

Andrássy Mária

T Á J É K O Z T A T Ó

a Népművelési Intézetben folyó munkásművelődési kutatásokról

A Népművelési Intézetben folyó munkásművelődési kutatásokról készített összefoglalónk nem törekszik a teljességre. Nem tartalmazza a tudományos publikációk szokásos kelleit: a vizsgálati módszerek tüzetes leírását, a nyert adatok részletező közlését. Nem tekinthető tudományos végterméknek sem, hisz a vizsgálatok tulnyomó része be sem fejeződött. Célunk tehát nem a tudományos publikáció, hanem a figyelem felkeltése, a kapcsolatok keresése - az információ.

Az Intézet az amatőr művészeti mozgalom és a művelődési otthon hálózat módszertani központja, kutatási feladatai azonban 1972-ben lényegesen kibővültek. Kutatási osztályát jelentősen fejlesztették, s így az Intézet a magyarországi művelődéskutatás egyik bázisává fejlődött: a közművelődés helyzetének és fejlődésének felméréséhez szükséges kutatásokat végzi, szervezi. Vizsgálódásainak célja elsősorban az, hogy a művelődéspolitikai döntések tudományos megalapozottságához szerény módon hozzájáruljon.

Ennek érdekében vizsgáljuk az életmód, a szabad idő és a kulturális tevékenységek kapcsolatát, a különböző társadalmi rétegek és csoportok kulturális helyzetét. Mindehhez felhasználjuk a szociológia, a közgazdaságtudomány és a történettudomány stb. már meglévő eredményeit. A köznevelés fejlesztését szolgáló országos távlati kutatási főirány keretén belül pedagógiai jellegű tevékenységet is folytatnak. Az új feladatok új módszereket igényelnek. Közművelődésünk továbbfejlesztése érdekében elengedhetetlen az új módszerek kialakítása és elterjesztése. Az Országos Közművelődési Tanács magára vállalta e feladat finanszírozását. Az új módszerek kidolgozása és kipróbálása szintén a Népművelési Intézet kutatási osztályának közreműködésével történik.

Munkánkról a következő szerkezeti sémát tudjuk felrajzolni.^{1/}

1 A SZOCIALISTA KÖZMŰVELŐDÉS ELVI KÉRDÉSEINEK VIZSGÁLATA

2 A KÖZMŰVELŐDÉS HELYZETÉNEK ÉS FEJLŐDÉSÉNEK FELMÉRÉSÉHEZ SZÜKSÉGES ALAPKUTATÁSOK

2.1 Az életmód, a szabad idő, a közösség, a tudományostechnikai forradalom, a társadalmi tudat és a kulturális fejlődés kapcsolatainak vizsgálata

2.2 A tudati objektivációk szociológiai és esztétikai elemzése, tartalmi, műfaji, strukturális szempontból

2.3 Pedagógiai-pszichológiai módszertani alapkutatások

3 A KÖZMŰVELŐDÉS KONKRÉT HELYZETÉNEK EXTENZIV ÉS INTENZIV FELMÉRÉSE

3.1 A közművelődés helyzetének vizsgálata társadalmi rétegek szerint

3.2 A közművelődés helyzetének vizsgálata intézmények szerint

3.3 A közművelődés helyzetének vizsgálata tevékenység-típusok szerint

4 A KÖZMŰVELŐDÉS KÉRDÉSEINEK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

4.1 Történeti vizsgálatok

4.2 Közgazdasági vizsgálatok

5 KISÉRLETEK ÚJ MÓDSZEREK KIALAKÍTÁSÁRA

5.1 Szocialista brigádok művelődése

5.2 Kézdemenyezések, kísérletek munkásszállásokon

5.3 Amatőr jellegű művészeti tevékenységek az amatőr mozgalmnál szélesebb körben és formában

6 A KÖZNEVELÉS FEJLESZTÉSÉT SZOLGÁLÓ KUTATÁSOK

6.1 A munka melletti iskolarendszerű felnőttoktatás, különösen ezek kapcsolódása a szakmai /üzemi/ továbbképzéshez, a társadalmi és gazdasági változások szolgálatában

6.2 Az iskola részvétele a közvetlen társadalmi környezet politikai-társadalmi és kulturális életében, kapcsolata a közművelődési hálózattal

6.3 Az iskolai műveltségtartalom folyamatos korszerűsítésének, valamint tantárggyá szervezésének kérdései

Természetesen valamennyi témakörben, témacsoportban és rész-téma esetében kiemelt, fontos szempont a munkásság helyzetének, a munkásművelődésnek előterbe állítása.

A Népművelési Intézet kutatási osztályán már több munka elemezte a szabadidő és a művelődés összefüggéseit. 1970-1972 között Kazincbarcikán, a város lakóinak reprezentatív mintáján végzett kutatásunk adatai alapján megállapítottuk a hét egyes napjainak szabadidő-eltöltési jellemzőit - s miután a vizsgálat panel-jellegű volt, figyelemmel kísérhettük, hogy a munkaidőcsökkentés hatására hogyan módosulnak a szabadidő-szokások. A vizsgálatban ezen kívül kísérletet tettünk a kulturális érdeklődés mérésére, s új módszerként az érdeklődés karakter-skálájának kidolgozására is. A munka zárójelentése 1974-ben megjelent.²

Az Akadémia távlati kutatási programjának Szabadidő és művelődés c. témájához kapcsolódva 1972 májusában 3400 személy bevonásával - akik az egész magyar népeiséget reprezentáltak - tevékenységlista-felvételeket végeztünk abból a célból, hogy képet kapjunk a magyar lakosság szabadidő-beosztásának szerkezetéről, és ebben a művelődés helyzetéről. A munka megállapította az egyes szabadidő-eltöltési formák arányát az egész lakoságnál, felrajzolta a szabadidő-eltöltés országos szerkezeti sémáját, elvégezte az egyes tevékenységek és tevékenységcsoportok hatósugarának rétegek szerinti elemzését.

A felvétel a MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpontban, a kutatás elemző, feldolgozó része a Népművelési Intézetben zajlott és a két intézmény közösen adta közre a zárójelentést 1975-ben.³

A fenti vizsgálathoz kapcsolódva indult 1973-ban a munkáséletmód-munkáskultúra kutatása homogén mintán, 1400 Budapesten dolgozó nagyüzemi fizikai munkás bevonásával, azonos tevékenységlista alkalmazásával.

Az egyes tevékenységet végzők-nem végzők arányán túl vizsgáltuk a multbeli érdeklődést és azt is, hogy a jövőben milyen formák iránt fog jelentősebben nőni ebben a rétegben az érdeklődés. Nagy figyelmet fordítottunk az egyes aktivitásformák társas viszonyainak elemzésére. Megkérdeztük a többi között, hogy milyen műsorokat néznek. hallgatnak a tv-ben, rádióban, milyen film, színházi, irodalmi és zenei műfajok iránt érdeklődnek erősen, kevésbé vagy egyáltalán nem.

Mindezekon túl, ebben a fázisban is arra kerestünk választ, hogy mely tevékenységek kapcsolódnak és melyek állnak szemben egymással, s így ismét lehetőségünk nyílt a szabadidő-eltöltés szerkezetének megrajzolására.

Elvégeztük a műfaji érdeklődés összehasonlító elemzését; megállapítottuk, hogy mely műfajok iránti érdeklődés kapcsolódik és mely áll szemben egymással, s ennek nyomán a szabadidő-eltöltés szerkezeti sémájához hasonlóan felrajzoltuk az 1400 budapesti nagyüzemi fizikai munkás izlésének strukturáját is. Annak érdekében, hogy elkülönítsük a munkásság különböző rétegeire jellemző életmód- és izléstípusokat, felvázoltuk az egyes munkásrétegek szabadidő- és izlés-strukturáját.⁴

Azokat a megkérdezetteket, akiket az önképzésben, iskolarendszerű továbbképzésben, szakképzésben, az amatőr művészeti tevékenységben való részvétel, a filmművészeti, szépirodalmi, komolyzenei, színházi izlésük, muzeumlátogatási szokásaik alapján a jól elkülönülő "művelődő" tevékenységcsoportba tartozóknak találtunk, vontuk be a művelődési motiváció pszichológiai vizsgálatába. Irányított explorációs módszerrel dolgoztunk a személyenkénti magnetofonos felvétellel. Egy kisebb mintán az exploráció mellett projektív pszichológiai tesztek (Rorschach, Szondi) is alkalmaztunk.

A kérdőívekből már ismertük a "fogyasztott" műveket. A beszélgetések során azt igyekeztünk megtudni, hogy a megkérdezettek miért éppen ezeket a műveket választották; átérték-e, azonosultak-e a választott művekkel és hogyan?

Van-e katarzis képességük és ha van, milyen műfajokon belül lehetséges? Azt is megállapítottuk, hogy milyen értékrendszer hordozó alkotások mily mértékben voltak alkalmasak katarzis létrehozására. A művelődés szintjének megállapításán túl felderítettük, hogy milyen motivációs háttérrel alakultak ki a művelődési szokások. Milyen személyiségte-nyezők, milyen értékrendszer és érzelmi reakciók biztosítják a társadalommal való kommunikációs készséget, vagyis a személyes és tárgyi környezettel való kapcsolódást? Azt is elemeztük, hogy milyen nevelkedési körülmény eredménye a jelenlegi állapot.⁵ /A munkacsoport tagjai: Vitányi Iván, Sági Mária, Andrassy Mária./

Az elmúlt évtizedek gyors iparosításának következtében a magyar szakmunkásoknak valamivel több, mint egyharmada, a betanított és segédmunkások majdnem kétharmada parasztszár-
mazású, s a munkások közel fele ma is falun él. Európa or-
szágai között jelenleg Magyarországon a legnagyobb arányú az ingázás. A gyors átrétegződés, a társadalmi mobilitás hatásának kutatása ezidő szerint hazánkban a szociológia érdeklődésének középpontjában álló kérdés. A társadalmi helyzet változásával együtt változik az életmód, a gondolkodásmód, módosulnak az egyén és a család életének legkülön-
bözőbb jellemzői. Fontos kérdés azonban, hogy a mobil egyé-
nek és családok milyen mértékben és mily gyorsan veszik át az új társadalmi helyzetnek megfelelő szokásokat, gondolko-
dást, hogyan adaptálódnak a mezőgazdaságból az iparba átke-
rültek az ipari munka- és életmód-viszonyokhoz.

A témát az elmúlt években szociológusokkal, közigazdászokkal, statisztikusokkal, pedagógusokkal, népművelőkkel együtt ipari üzemekben, munkásszállásokon, városi és falusi művelődési házakban és családi otthonokban vizsgáltuk.

E munka egyik legfontosabb megállapítása, hogy az eddigi társadalomtudományi vizsgálatok nem differenciáltak kellőképpen; bebizonyosodott ugyanis, hogy a két háború közötti falusi szegénység, illetve lemenő családtagjaik életutja eltér a hajdani földet birtokló parasztokétól. A magyaránnyu mobilitási folyamatban a volt agrárproletárok napjainkig sem érték utól az egyébként szintén differenciált paraszti rétegeket.

A kérdőíves, interjús módszerrel, dokumentum-elemzésekkel lefolytatott vizsgálat az iskolai, szakmai felkészülés, a lakásviszonyok, a munkakörülmények közötti választás, az életvitel rendezettsége, a szabadidő-felhasználás elemzése során arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy az átrétegződés, az életformaváltás speciális kérdéseit sem a munkahelyi, sem a lakóhelyi szocio-kulturális tervezés nem vette eddig kellőképpen figyelembe, s így a társadalmi átrétegződést sok vonatkozásban spontán kulturális váltás kísérte. A vizsgálatsorozat lezárult. Befejező kötete a közzelmultban megjelent.⁶ /A munkacsoport vezetője Sipos Zsuzsanna, a tanulmányok szerzői: Király István, Moharos Józsefné, Sipos Zsuzsanna, Agh István, Bella István, Csalog Zsolt, Gereben Ferenc, Kamarás István./

A mezőgazdaság szerkezetének átalakulásával, technológiájának modernizálódásával a paraszti társadalom az elmúlt években mélyreható átalakuláson ment keresztül. Véglegesen megszűnt a földtulajdon értéke. Értékét veszítette ezzel mindaz a tárgyi környezet is, amely a gazdálkodás, szélesebben a hagyományos életforma fenntartásához, működéséhez tartozott. A parasztság saját kezével vetett véget ennek. Lebontotta régi házait, elhagyta viseletét; munkaeszközei, gazdasági épületei közül csupán azokat tartotta meg, amelyeknek az új életforma között hasznát veszi.

Mire való ma nálunk a népművészet, a népi kultúra? Mi a népi kultúra tárgyainak funkciója környezetünkben? Az 1973-as országos népművészeti-néprajzi kiállításon parasztnak, munkásoknak, diákoknak és értelmiségieknek /összesen 100 személynek/ tettük fel ezt a kérdést hosszabb interjú keretében.

Az interjúk előzetes feldolgozása azt mutatja, hogy egymás mellett, egymással ellentétes folyamatok játszódnak le. Az életforma megszabja a népművészet funkciójáról vallott nézeteket, a népi kultúra tárgyainak a környezetben betöltött szerepét. A hiányzó kulturhistóriai ismeretek, a bizonytalan esztétikai ítéletek miatt azonban a közvéleményben a népi kultúra mai funkciójáról olykor tévhit, helytelen interpretálások is jelentkeznek. A vizsgálat részleges zárójelentése megjelent.⁷ Szükségesnek tartjuk azonban

a munkálatok további folytatását - összhangban mobilitás-vizsgálatainkkal. Ugy érezzük ugyanis, hogy a megkérdezettek kis száma következtében nem tudtuk kellőképpen figyelembe venni az életforma-váltás valamennyi lépcsőfokának összes dimenzióját.

Az életforma-váltás dimenzióit keressük tehát legkülönbébb kiindulópontból kezdeményezett vizsgálatainkban. A művelődési motiváció pszichológiai vizsgálatáról már szóltunk szabadidő-kutatásainkkal kapcsolatosan.

Szociálpszichológiai jellegű vizsgálatokat végeztünk a szakmunkások emberi kapcsolatainak és közösségeinek feltárása érdekében. Általános célunk az volt, hogy elemezzük: a nagyüzemi munkások miként vélekednek az emberi kapcsolatok fontosságáról, értékéről életük más lehetséges értékeinek szövedékében, másrészt konkrét információkat gyűjtöttünk meglévő kapcsolataikról, a különféle társas szektorok megszállásáról, preferálásáról. Ilyen módon a személyközpontu társas mező részleges feltérképezését is megkezdtük.

A munkálatoknak azonban csak az elején tartunk. Még csak az előfelvételek elemzése látott napvilágot.⁸ Ennek nyomán a társas mezők a lehetséges viszonyulások szemszögéből szűknek tűnnek. Általában nem tulajdonítanak nagy jelentőséget emberi körük alakulásának, alakításának a megkérdezett munkások. Csoportéletet egy részük kizárólag a szocia-

lista brigádban él, ezen azonban kisebb a hangsúly, mint a páros kötődéseken. A téma vezetője Fonyó Ilona. A munka jelenleg nagyobb körre kiterjesztve folyik tovább.

Az életmód-kutatások egy része, különösen azok, amelyek a vizsgált csoport gondolkodásmódjára is rákérdeznek, a csoport értékrendszerének feltárásához is adalékokkal szolgálnak.

Az értékrendszer bizonyos elemeinek funkcionális vizsgálata fiatal férfi szakmunkások körében az értékrendszernek azokat az egymással összefüggő elemeit firtatja, amelyek a személyes kapcsolatoktól a csoportkapcsolatokon át a társadalmi-történeti szféráig kiterjedően ölelik fel az emberi környezetre vonatkozó értékeket. A vizsgálat annyiban funkcionális szemléletű, amennyiben az értékrendszer adott részének elsősorban nem a tartalmát szándékozik feltárni, hanem működési sémáját az attitűd, a magatartás és viselkedés kialakításában.

A vizsgálat egy hosszabb kutatássorozat problémafeltáró része, amely végső eredményében a különböző társadalmi csoportok értékrendszerének funkcionális sajátosságait írná le. /A téma gondozója B. Vörös Gizella. Az eredmények feldolgozása folyamatban van./

Szisztematikusan és viszonylagos teljességre való törekvéssel még egyetlen magyar társadalmi réteg, illetve csoport értékrendszerét sem tárták fel. A Hankiss Elemér vezette munkacsoport az értékek tartalma felől közeledve próbálja meg az ipari dolgozók egy-egy rétege értékrendjének, értékelő gyakorlatának működési szabályait feltárni, az értékrend genezisének és változásainak néhány törvényszerűségét megállapítani. A vizsgálatot két fázisra terveztük. A már lefolytatott rész célja elsősorban, de nem kizárólag, módszertani volt. Kidolgozta a társadalmi értéktudat szociológiai és szociálpszichológiai vizsgálatának egy lehetséges komplex módszerét, amellyel viszonylag olcsón és mégis magas hatásfokkal elvégezhető egy szélesebb körű, esetleg a társadalom egészét reprezentáló értékorientációs vizsgálat-sorozat.

A módszertani előkutatás eredményeiről egy, a közeljövőben megjelenő kötetben számolunk be,⁹ a reprezentatív vizsgálat felvétele folyamatban van.

A szabadidő-orientációju életmód-vizsgálatokból az emberi élet lényegét jelentő munkatevékenységek vizsgálata általában kimarad. Az intézetünkben folyó munkálatok hiányosságát látva kezdtük meg azt az elemzést, amelyben a technika és a munkás életformájának egymásra hatását kutatjuk. Ennek során vizsgáltuk az ember-technika viszony mind-

két oldalát. Egyrészt: mit kíván egy adott technika a munkástól /mekkora iskolai végzettséget, milyen általános műveltséget, milyen méretű és fajtájú ügyességet, micsoda feladatláto képességet stb./. Másrészt: milyen fokú a munkás kielégülése a munkában, milyen helyet foglal el foglalkozása az életforma egészében, mekkora mértékben járul hozzá az életforma egyensúlyozásához vagy instabilitásához.

A konkrét kutatási terepeket úgy választottuk ki, hogy az egymástól eltérő technikák, munkaszervezetek és a velük kapcsolatban álló munkáscsoportok minél szélesebb skálát képviseljenek, méghozzá oly módon kiválogatva, hogy belőlük a fejlődés főbb trendjeit ki lehessen bontani.

A vizsgálat befejeződött. Feldolgozása folyamatban van, részleges zárójelentését közreadtuk.¹⁰ /A téma gondozója: Havas Gábor./

A közművelődés helyzetét intézmények szerint vizsgálva valamennyi munkánkban előtérbe helyeztük az elemzés szempontjai között azt, hogy az adott intézményhálózat munkájában mennyire veszik figyelembe a munkásság igényét, érdeklődését, izlését. A művelődési otthonok a helyi közösségi művelődés intézményei, ezért a munkásság művelődésének

szempontjából elsőrendű fontosságu, "előretolt bástyának" tekinthetők. Milyen következtetésekre jutottunk ez irányu vizsgálatainkban?

1973 tavaszán Baranya és Fejér megye három ipari városában - Pécs, Komló, Dunaujváros - és négy iparosodó nagyközségben, összesen 14 művelődési otthonban három hónapon át vizsgáltuk, hogy a művelődési otthonok mily szerepet töltenek be az ipari munkások művelődésében. Megvizsgáltuk a munkások arányát a művelődési otthonok kisközösségeiben, a művelődési otthonok kapcsolatát a szocialista brigádokkal s kerestük a klubélet kibontakozásának akadályait. Kérdéseinkkel a művelődést irányító apparátust is felkerestük és feldolgoztuk a témánkra vonatkozó dokumentumokat.

A két megye irányító szervei az elmúlt 5-6 év során a munkások művelődéséről elemző értékelést nem készítettek. A közművelődési feladatok között azonban találkoztunk a munkások művelődési feltételeinek jobbitását célzó javaslatokkal. Az irányító szervek munkájában általában azt tapasztaltuk, hogy az elvekben egyetértés van, és elvi szinten foglalkoznak is a munkások művelődésének ügyével, de a konkrét tevékenység elmarad a szükségestől. A határozatokat nem követték konkrét intézkedések, hiányzik a rendszeres ellenőrzés, emellett kevés a segítő tanácsadás és javaslat. A helyi irányítást nehezíti, hogy a feladatok kijelölése során nem támaszkodhat sem nagyobb anyagi bázisra, sem egy átgondolt

konceptióra.

Ugy találtuk, hogy az intézmények sikeres működésével szorosan összefügg a vezetők, népművelők tudatos emberi kapcsolata a munkásokkal. Az adott intézmény munkájának minőségét a népművelő kapcsolatteremtő készsége, személyisége, szemlélete, magatartása jelentősen befolyásolja. Fontos tényező az adott település intézményi ellátottsága is. A tapasztalatok szerint a tizezres vagy annál is nagyobb lélekszámú településeken eleve reménytelen kísérlet, hogy egyetlen intézmény tudjon eleget tenni az ott lakó munkások kulturálódási igényének. A lakónegyedekben a klubok hiánya is késlelteti az intézményesen szervezett társas művelődési élet kialakulását.

Az üzemek és a művelődési otthonok kapcsolatában szintén hasonló problémákat találtunk. Egyetlen intézmény sem tud kulturális kisugárzó hatást gyakorolni többezres vagy tizezren felüli munkáslétszámú üzemekre. A gyakorlat tehát arra redukálódott, hogy a legjobb esetben egy-két szocialista brigáddal vagy a brigádvezetők egy kis hányadával létesült élő kapcsolat: Így a művelődési otthonok és a szocialista brigádok között tartalmas kapcsolat nem alakulhatott ki.

A zárójelentés megjelent az Intézet elméleti folyóiratában.¹¹ /A téma felelőse: Sipos Zsuzsanna./

Ez a folyóirat, a Kultura és Közösség, folyamatosan foglalkozik a különféle rétegek problémáival. Az elmúlt évben két, külső szakember tollából származó írása is foglalkozott a munkások üzemi, művelődési otthonban folyó kulturális tevékenységével.^{12, 13}

1975 őszén a Kulturális Minisztérium az Oktatási Minisztériummal közösen általános felügyeleti vizsgálatot tartott Budapesten, amely kiterjedt a teljes művelődési intézményhálózatra /iskolák, könyvtárak, muzeumok, színházak, stb./. A művelődési otthonok vizsgálatát a Népművelési Intézet végezte el. Tudomásunk szerint ilyen széleskörű, a résztvevő megfigyelést a szociológiai, közgazdasági, statisztikai elemzéssel párosító tevékenységet még nem végeztek sehol. Az anyag feldolgozása folyamatban van, első eredményeit hivatali jellegű jelentésekben és a Népművelés c. folyóirat hasábjain adtuk közre.¹⁴

A felülvizsgálat elrendelésekor külön szempont írta elő a munkásság művelődési problémáinak kiemelt kutatását. Az intézmények látogatóinak többsége fiatal. A művelődési otthonokban megforduló fiatalok közül a szakmunkások, a szakmunkástanulók előnyben részesítik a szórakoztató rendezvényeket, a klubformákat, míg az amatőr együttesekben lényegesen több a diák, alkalmazott és az értelmiségi fiatal.

A felnőtt munkások bekapcsolódása, a bevonásukra irányuló munka a legtöbb intézményben még csak a kezdeti lépéseknél tart. Keresik a szocialista brigádokkal való foglalkozás formáit, a munkásokat érdeklő témákat, de igazán eredményesen kevés helyen dolgoznak. Igazán jó eredményeket csak a hagyományokkal rendelkező munkásoktól tudnak felmutatni - tapasztalataik azonban nem mennek át a többi intézmény gyakorlatába. Az üzemekkel a tanácsi intézmények többségének formális a kapcsolata, s a lakóterületen nem elsősorban a munkásközösség érdeklődését keltik fel a programok.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a munkásokkal kapcsolatos népművelői tevékenység egyhelyben topog. Módszertana, formái kialakulatlanok, szegényesek. A gyakorlat számos formális és torz vonást hordoz.

Az előrelépést sok objektív tényező is nehezíti, de egész sor szemléletbeli probléma is mutatkozik a közművelődésért felelősek körében. E két akadályt együtt kell legyőzni ahhoz, hogy a munkásművelődés ügye a művelődési házakban lendületesebben haladhasson előre.

Közművelődésünk továbbfejlesztése érdekében szükség van új módszerek kialakítására és elterjesztésére.¹⁵

Tevékenységünk kiterjed az aktív közösségi művelődés intézményes kereteinek bővítésére. Ezen belül mindenekelőtt a szocialista brigádok művelődésének új rendszerét kell kialakítanunk.

A magyar munkásság java a szocialista brigádokban tömörül, a brigádok a művelődésnek olyan sajátos kereteit teremtették meg, amelyek a kultúra minden ágához kapcsolódnak, illetve kapcsolatba hozhatók, a brigádok szervezettsége révén az itt folyó művelődési tevékenységek közvetlenül elérhetőek, befolyásolhatóak és formálhatóak, ugyanakkor a brigádok, a brigádtagok saját törekvéseire, erőfeszítéseire épülnek.

A szocialista brigádok tevékenységei között azonban éppen a művelődés ügye hordozza a legtöbb ellentmondást, a legtöbb problémát. A brigádok művelődési tevékenységének szervezésében, irányításában eluralkodtak a bürokratikus eljárások. Az MSZMP Agit.Prop. Bizottsága külön is foglalkozott a szocialista brigádok művelődésének ügyével és megállapította, hogy az eredmények ellenére a továbbfejlődést egyre inkább gátolják a mozgalom formális vonásai, s jelentős változásokra van szükség. Az Agit.Prop Bizottság azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a nem különösen jól funkcionáló, de jelenleg még érvényes vállalási, irányítási, értékelési rendszerek újjal való felcserélése olyan zökkenőt

eredményezze, amely a brigádok fejlődésére károsan hatna, s ráadásul arra sincs garancia, hogy a javasolt új eljárások minden tekintetben meg fogják felelni a kitűzött céloknak. Ezért vált szükségessé, hogy egy kísérleti időszak keretében formáljuk ki és tegyük próbára a brigádművelődés új koncepcióit és módszereit.

A kísérletsorozatban - különböző formában - 22 üzem, 13 művelődési intézmény vesz részt. Mindez 275 szocialista brigádot, 3500 brigádtagot és több mint 500 közreműködőt /üzemi munkacsoport-tagok, brigádpatronálók, közművelődési szakemberek, társadalmi munkások stb./, azaz kb. 4000 személyt érint. A munkálatok 1975 nyarán kezdődtek.

Tapasztalataink szerint a kísérletek lebonyolításának feladatai minden üzemben nehezek, leginkább amiatt, mert a benne résztvevőktől szokatlanul intenzív és huzamosan tartó tevékenykedést kíván és ez elűt a kampány-stilustól. A munkacsoportok vezetői, tagjai szerint a kísérletek lebonyolítása sehol sem volt megoldhatatlan, de meghaladta azok erejét, lehetőségeit, akik munkáján jelenleg a következetes végrehajtás mulik.

Utólag derült ki, hogy a feladatok meghatározása mellett szükséges lett volna a kísérletek megszervezésének, irányításának módszereit, a feltételek biztosítására szolgáló eljárásokat, intézkedéseket is megtervezni. A részeredmé-

nyek azonban arra utalnak, hogy a kísérleti modell valamennyi eleme kivitelezhető.

A teljes kísérleti anyag feldolgozása, a tapasztalatok összegezése és elemzése, a zárótanulmány, a javaslatok kidolgozása a későbbiekben várható.¹⁶

A kísérletet a SZOT, a Kulturális Minisztérium, és a KISZ KB együttesen irányítja, a munkát a SZOT Kulturális Osztálya és a Népművelési Intézet közösen szervezi. /A témacsoport felelőse: László-Bencsik Sándor./

Az üzemi munkások különböző típusainak megfelelő tanulási formák megkeresésére pedagógiai jellegű kutatási-kísérleti tevékenységet végzünk a Lőrinci Fonóban. A vizsgálat célja: választ keresni arra a kérdésre, hogy a textilipari sajátosságok és a hallgatók adottságai mennyiben befolyásolják - és befolyásolják-e egyáltalán - a didaktikai szerkezetet és az azzal összefüggő folyamatokat.

A munka elővizsgálati jellegű szakaszában az üzemstatistikai adatokat gyűjtöttük be és elemeztük, esettanulmányokat készítettünk az üzem gazdasági, társadalmi és művelődési-szakoktatási vezetőivel, 200 személlyel végzett interjú felvétel során összegyűjtöttük a művelődési motívációkat /politikai tudatosság, szakmai továbbhaladási igények

és célok, családi elvárások, tradíciók, izlés és véletlen körülmények által kialakított érdeklődési körök/, a művelődést elősegítő és akadályozó körülményeket /általános tájékozottság, a már kialakult művelődési magatartás, a művelődésre potenciálisan rendelkezésre álló idő, amelyet befolyásol a túrázás, utazás, gyermekgondozás, mellékmunkák mérete/, természetesen összevetve a demográfiai-társadalmi körülményekkel.

A tényfeltárással párhuzamosan megkezdjük az üzemi épített komplex képzési folyamat megtervezését. A folyamat elemei a gyakorlatban meglévő, tehát hagyományosnak is nevezhető üzemi művelődési, képzési formák /szakmai képzés, továbbképzés, dolgozók iskolája kihelyezett tagozata, általános ismeretszerzés nem iskolai, de szervezett formái, politikai oktatás, egyéb tanfolyamok/. Ezek a felnőttképzési-felnőttoktatási elemek többé-kevésbé minden üzemben jelen vannak. Egymástól függetlenül, átfedésekkel, más-más szervektől irányítottan működnek. Munkánkban megkíséreljük az üzemi felnőttoktatási elemek összeépítését, egy komplex felnőttoktatási folyamat kialakítását. /A témacsoport vezetője: Karsai Károly./

Már a szociológiai irányultságú vizsgálataink ismeretéből kiderült, hogy véleményünk szerint jelenlegi munkásművelődésünk meghatározója a hazánkban igen gyorsan

végbemenő társadalmi átrétegződés, a parasztból munkássá válás, az életformaváltás. Ezek a kérdések mintegy összegyűjtve, felnagyitva, modellálva jelentkeznek a munkásszállásokon. Bár a munkásszállások egy részében e hatalmas művelődési feladat megoldásához a feltételek is hiányoznak, másokban több a lehetőség, mint amelyet kitöltöttünk a közelmultig. Intézetünk munkásszállás-kisérleteiben olyan formák kialakításán fáradozunk, amelyek során a munkásszállások lakói - elsősorban a fiatalok - bekapcsolhatók az aktív-közösségi művelődésbe. Kezdeményezéseink során támaszkodtunk a folklórra, a beatre, a legkülönbélebb művészeti ágakban /pl. filmkészítés, freskókészítés/ adtunk alkotási lehetőséget a szállások lakóknak, de végzünk pszichológiai jellegű orvosi tanácsadást is. A munkálatok a múlt évben kezdődtek. E formák kikísérletezése, elterjesztése hosszabb folyamat, végeredményeink még nem állnak rendelkezésre.

Egy korábban kezdett munkánk első eredményeit azonban már publikáltuk.¹⁷

A kísérlet a személyiségfejlődés lehetőségeinek feltárására a Kelenföldi Textilgyár Budafoki uti leányszállásán folyt. Célja az egyén és a kultúra dinamikusabb viszonyát elősegítő népművelési tevékenység kikísérletezése.

Milyenek ezek az életformaváltás átmeneti szakaszában élő fiatalok?

A lányok nagyrészt a hagyományos falusi életforma bomlása hajtotta Budapestre, de többségük nem adaptálódott a nagyvárosi élethez. "Féllábbal" otthon, "féllábbal" a városban él. Életük a Budapestre való költözéssel, sőt, egy szakma megtanulásával sem tekinthető megoldottnak.

A kultúrával való kapcsolatuk egyoldalú. Egyrészt az egyetemes kultúra igazán nagy alkotásai számukra idegen, megfejthetetlen üzenetek, a velük való találkozás ezért létre sem jön. A mindennapok elemi gondjai töltik be a tudatukat és nehezítik meg az olyan alkotások befogadását, amelyek szokásai megkérdőjelezésére és személyiségük újra-fogalmazására készítenék őket.

Kísérletünk tapasztalata mindamellett az, hogy a kultúra segítségével az egyén kiemelkedhet a mindennapi problémák szintjéből és eljuthat saját konfliktusa felismeréséhez, ez pedig személyisége átformálásához, újraépítéséhez vezethet.

A kultúra és egyén dinamikus viszonyát elősegítő népművelői tevékenységünkben a közösségből indultunk ki. Ma-gunkra vállaltuk a leányszállás szobáiban élő lányok közösséggé fejlesztését, egy kevésbé strukturált, az együtteség élményének alacsony fokával jellemezhető csoportot valódi közösséggé alakítottunk.

Beszélgetéseink során a leányokra általában jellemző konfliktusok feltárása, megvitatása nyomán olyan analógiákat tartalmazó műalkotásokat használtunk fel, amelyekkel a beszélgető csoportot az eredeti konfliktus mélyebb tartalmához sikerült eljuttatni. Az művészet az ellentmondások megfogalmazásában segít kísérletünkben, tehát nem az a célunk vele, hogy a konfliktusokra megoldási mintát adjon, hanem az, hogy az egyén alkotó erejére hasson.

A többi munkásszállás-kísérletünk is az egyetemes kulturához való szervezettebb kapcsolat lehetőségeit keresi azzal a céllal, hogy a kulturális értékek erjesztő módon hassanak a munkásszállásokon átmeneti életformában élők szemléletére, életük ellentmondásainak felismerésére és ezen keresztül személyes, társadalmi alakítására.

P U B L I K Á C I Ó K

¹KOVALCSIK József: Tájékoztató a magyar Népművelési Intézet kutatásairól. Bp. 1975, Népművelési Intézet. /Közművelődési dokumentumok 1./

²ANDRÁSSY Mária: Egy iparváros művelődése. Kazincbarcika. Bp. 1974, Népművelési Propaganda Iroda.

³VITÁNYI Iván: A szabadidő felhasználásának rétegek szerinti vizsgálata, különös tekintettel a művelődésre és a szóra-közásra. Következtetések levonása a közművelődés számára.

Bp. 1975, MRT Tömegkommunikációs Kutató - Népművelési
Int. soksz.

⁴Munkásfiatalok szabadidőtevékenységének és kulturális orientációjának vizsgálata. Készült az Állami Ifjúsági Bizottság megbízásából a Népművelési Intézet Kutatási Osztályán. Bp. 1976, Népművelési Int. soksz.

⁵SÁGI Mária: A kulturális aktivitás pszichológiai tényezői.
= Kultura és Közösség, 1974, 1. sz.

⁶SIPOS Zsuzsanna: Utazó munkások.
Bp. 1976, Népművelési Propaganda Iroda.

⁷SIPOS Zsuzsanna: Egy országos népművészeti kiállítás hatás-
vizsgálata. /Zárójelentés./ Bp. 1976, Népművelési Int.
soksz.

⁸FONYÓ Ilona: Husz szakmunkás ismeretségi köre. = Kultura és
Közösség, 1974, 2. sz.

⁹HANKISS Elemér: Értékszociológiai kísérlet. Bp. 1976, Népművelési Propaganda Iroda. /Sajtó alatt!/
művelési Propaganda Iroda. /Sajtó alatt!/
művelési Propaganda Iroda.

¹⁰HAVAS Gábor - KARDOS László: Munkakultura és életforma.
Bp. 1976, Népművelési Int. soksz.

¹¹MOHAROS Józsefné - SIPOS Zsuzsanna: Munkások a művelődési
otthonban. = Kultura és Közösség, 1974. 2. sz.

¹²CSALOG Zsolt - MATOLAY Magdolna: Munkásművelődés Komlón. =
Kultura és Közösség, 1975. 1. sz.

- 13 BÁNÁTI Ferenc: Gondolatok az üzemi népművelésről. = Kultúra és Közösség, 1975, 2-3. sz.
- 14 ANDRÁSSY Mária - KONCZ Gábor: Budapesti művelődési otthonok, 1975. 1-5. rész. = Népművelés, 1976, 7-11. sz.
- 15 MÁTYUS Alice: Tájékoztató a Népművelési Intézet kísérleteiről. Budapest, 1975. Népművelési Intézet.
/Közművelődési dokumentumok 2./
- 16 LÁSZLÓ-BENCSIK Sándor: Csoport, közösség, brigád. = Kultúra és Közösség, 1974, 2. sz.
- - : Utközben. Egy brigádklub megalakulásának leírása. 1-2. rész. = Népművelés, 1974, 6-7. sz.
 - - : Távolságok. /Művelődési intézményeink gyakorlata és a valóság./ = Kritika, 1974, 9. sz.
 - - : A gyakorlat próbája. Meditáció a brigádművelődés útjairól. = Népművelés, 1975, 2. sz.
 - - : Művelődés a szocialista brigádokban. = Szakmunkásnevelés, 1975, 8. sz.
- 17 MÁTYUS Alice - VERES Sándor: Falusi lányok Pestén. /Egy közművelődési kísérletről./ Valóság, 1976, 1. sz.